

Αλέξανδρος Κουλούρης, Σαράντος Καπιδάκης / Εργαστήριο Ψηφιακών Βιβλιοθηκών και Ηλεκτρονικής Δημοσίευσης, Τμήμα Αρχαιονομίας – Βιβλιοθηκονομίας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, akoul@ionio.gr, sarantos@ionio.gr

Αντιστοίχιση και σύγκριση μεταξύ συμβατικών και ψηφιακών πολιτικών σε συλλογές ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών

Εισαγωγή

Διαπιστώνουμε ότι οι συμβατικές πολιτικές δεν αντιστοιχούν άμεσα, αλλά έμμεσα, στις ψηφιακές και έχουν διαφορές που οφείλονται κυρίως στις ιδιότητες, εύκολης αντιγραφής και αναπαραγωγής, του ψηφιακού περιεχομένου. Στο πρώτο κεφάλαιο, αντιστοιχούμε έμμεσα τις συμβατικές στις ψηφιακές πολιτικές, ως προς τις λειτουργίες τους, τονίζοντας, ποιες πολιτικές επιτελούσαν συγκεκριμένες λειτουργίες, όπως πρόσβαση, αναπαραγωγή, δανεισμός, διαδανεισμός κτλ. στο συμβατικό περιεχόμενο, και ποιες αντιστοιχούν έμμεσα στο ψηφιακό περιεχόμενο. Επίσης, συγκρίνουμε τις λειτουργίες των συμβατικών και ψηφιακών πολιτικών, τονίζοντας τις ομοιότητες και κυρίως τις διαφορές τους. Απαντάμε σε ερωτήματα, αν συνεχίζουν να υπάρχουν οι ίδιες πολιτικές από το συμβατικό στο ψηφιακό περιεχόμενο, αν συνεχίζουν να επιτελούν τις ίδιες λειτουργίες, αν κάποιες απ' αυτές έχουν καταργηθεί στην ψηφιακή πραγματικότητα, αν έχει διευρυνθεί ο ρόλος τους, αν έχουν αλλάξει απλώς ονομασία και τέλος, αν έχουν προστεθεί νέες πολιτικές που επιτελούν νέες λειτουργίες που δεν υπήρχαν στο συμβατικό περιεχόμενο. Επίσης, εξετάζουμε αν οι ψηφιακές πολιτικές αποτελούν μετάλλαξη των συμβατικών ή νέα κατάσταση, αν είναι πιο ελεύθερες ή περιορίζονται, όπως και οι συμβατικές, από παράγοντες, όπως, η πνευματική ιδιοκτησία, ή η μέθοδος πρόσκτησης [άδειες χρήσης (license) κτλ.].

Στο δεύτερο κεφάλαιο, επιχειρούμε μια πρακτική αντιστοίχιση και σύγκριση των συμβατικών και ψηφιακών πολιτικών, χρησιμοποιώντας ως παραδείγματα συλλογές δέκα πρωτοπόρων ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών, που είναι παράλληλα συμβατικές και ψηφιακές, ή που προϋπήρξαν ως συμβατικές. Δηλαδή, αναφερόμαστε σε συλλογές που περιέχουν ψηφιοποιημένο (digitized) περιεχόμενο και όχι γεννημένο ψηφιακά (born-digital), συλλογές που έχουν ψηφιοποιηθεί ολόκληρες ή μέρη αυτών. Με την αντιστοίχιση και σύγκριση αυτή, καταδεικνύουμε τις ομοιότητες, διαφορές, τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα μεταξύ συμβατικών και ψηφιακών πολιτικών στην πράξη.

Στο τρίτο κεφάλαιο, προτείνουμε ένα μοντέλο πολιτικών πρόσβασης, αναπαραγωγής και χρήσης του ψηφιακού περιεχομένου των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών, σε σχέση με παράγοντες, όπως, ο τύπος δημιουργίας περιεχομένου (ψηφιοποιημένο ή γεννημένο ψηφιακά), ο τύπος περιεχομένου (π.χ. εικόνα, ήχος, βίντεο, κείμενο) η μέθοδος πρόσκτησης (π.χ. άδεια χρήσης, αγορά), η πνευματική ιδιοκτησία (π.χ. βιβλιοθήκες, ιδιώτες, οργανισμοί, όπως εκδότες). Στο μοντέλο, ενσωματώνουμε ήδη υπάρχουσες πρακτικές, αλλά και προτείνουμε καινούργιες πολιτικές, που δεν έχουν εφαρμοστεί, και μπορούν να δώσουν λύσεις στα προβλήματα διαχείρισης της ψηφιακής πληροφορίας και γνώσης. Τέλος, παραθέτουμε τα συμπεράσματα μας στο τέταρτο κεφάλαιο.

1. Λειτουργική αντιστοίχιση και σύγκριση μεταξύ συμβατικών και ψηφιακών πολιτικών

Αντιστοιχούμε και συγκρίνουμε τις συμβατικές με τις ψηφιακές πολιτικές, όσον αφορά τη λειτουργική τους διάσταση. Οι πολιτικές είναι: η πρόσβαση, ο δανεισμός, ο διαδανεισμός και η αναπαραγωγή. Οι χρήστες και η πρόσβαση διακρίνονται σε δύο κατηγορίες. *Εσωτερικοί χρήστες* (onsite), που μπορεί να είναι φοιτητές, καθηγητές, προσωπικό του πανεπιστημίου κτλ. και *εξωτερικοί χρήστες* (offsite), όπου είναι οι υπόλοιποι χρηστές που δεν ανήκουν στην κοινότητα του πανεπιστημίου και έχουν απομακρυσμένη, εκτός βιβλιοθήκης, πρόσβαση στο περιεχόμενο. Οι εσωτερικοί χρήστες, μπορούν να έχουν πρόσβαση στο ψηφιακό περιεχόμενο

εντός βιβλιοθήκης ή πανεπιστημίου (on-campus onsite) αλλά και εκτός πανεπιστημίου (off-campus onsite). Οι εξωτερικοί χρήστες, που έχουν πρόσβαση στο περιεχόμενο, εντός βιβλιοθήκης, θεωρούνται ως εσωτερικοί, γιατί συνήθως, δεν διαφοροποιούνται ως προς τα δικαιώματα. Στον πίνακα 1, παρουσιάζεται συνοπτικά, η ορολογία (έννοιες). Η πρώτη στήλη δείχνει την έννοια, η δεύτερη επεξηγεί τη συμβατική και η τρίτη την ψηφιακή της διάσταση.

Πίνακας 1: Ορολογία – έννοιες

<i>Έννοια</i>	<i>Συμβατική</i>	<i>Ψηφιακή</i>
Εσωτερικός χρήστης	Χρήστης που βρίσκεται δικαιωματικά ή τακτικά στις εγκαταστάσεις της βιβλιοθήκης	Αναγνωρισμένος ή εγγεγραμμένος χρήστης της βιβλιοθήκης
Εξωτερικός χρήστης	Χρήστης που επισκέπτεται τις εγκαταστάσεις της βιβλιοθήκης	Παροδικός χρήστης της βιβλιοθήκης
Πρόσβαση	Πρόσβαση στο περιεχόμενο μέσα από τους χώρους της βιβλιοθήκης	Πρόσβαση στο ψηφιακό περιεχόμενο μέσω διαδικτύου, εντός και εκτός βιβλιοθήκης
Αναπαραγωγή	Φωτοαντιγραφή, διανομή τεκμηρίων	Αποθήκευση του ψηφιακού αντικειμένου, εκτύπωση κτλ.
Προσωρινή πλήρη χρήση τοπικού περιεχομένου, με δυνατότητα αναπαραγωγής	Δανεισμός	Δεν υφίσταται, στην ουσία αντικαθίσταται με την ψηφιακή πρόσβαση
Προσωρινή πλήρη χρήση περιεχομένου απομακρυσμένης βιβλιοθήκης, με δυνατότητα αναπαραγωγής	Διαδανεισμός	Δεν υφίσταται, στην ουσία αντικαθίσταται με την ψηφιακή πρόσβαση

Στον πίνακα 2, παρουσιάζεται η έμμεση λειτουργική αντιστοίχιση μεταξύ συμβατικών και ψηφιακών πολιτικών. Η πρώτη στήλη δηλώνει την ονομασία των πολιτικών. Η δεύτερη στήλη δείχνει τη λειτουργία των πολιτικών στο συμβατικό περιεχόμενο και η τρίτη στήλη δείχνει τη λειτουργία τους στο ψηφιακό περιεχόμενο.

Πίνακας 2: Λειτουργική αντιστοίχιση συμβατικών και ψηφιακών πολιτικών

<i>Πολιτικές</i>	<i>Συμβατικές πολιτικές</i>	<i>Ψηφιακές πολιτικές</i>
Πρόσβαση για εσωτερικούς χρήστες εντός βιβλιοθήκης	Ανάγνωση μέσα στη βιβλιοθήκη	Πρόσβαση για εσωτερικούς χρήστες εντός βιβλιοθήκης μέσω διαδικτύου
Πρόσβαση για εσωτερικούς χρήστες εκτός βιβλιοθήκης	Δεν γίνεται	Γίνεται μέσω διαδικτύου
Πρόσβαση για εξωτερικούς χρήστες	Εντός βιβλιοθήκης	Εντός και εκτός βιβλιοθήκης μέσω διαδικτύου
Δανεισμός	Ναι για εσωτερικούς χρήστες εντός βιβλιοθήκης	Πρόσβαση για εσωτερικούς και ίσως εξωτερικούς χρήστες εντός και εκτός βιβλιοθήκης
Διαδανεισμός	Έντυπος για χρήστες διασυνδεδεμένων βιβλιοθηκών	Πρόσβαση μέσω διαδικτύου
		Για όλους του χρήστες: ηλεκτρονικός, συνδυασμός, μόνο έντυπος
		Για χρήστες διασυνδεδεμένων βιβλιοθηκών: ηλεκτρονικός, συνδυασμός, μόνο έντυπος
Αναπαραγωγή	Φωτοαντιγραφή, διανομή τεκμηρίων	Θεμιτή χρήση, αναφορά στην πηγή

1.1 Πρόσβαση για εσωτερικούς χρήστες

Η συμβατική πρόσβαση για τους εσωτερικούς χρήστες εντός βιβλιοθήκης ή πανεπιστημίου, αντιστοιχεί στη ψηφιακή πρόσβαση, μέσω διαδικτύου, για τους εσωτερικούς χρήστες εντός αλλά και εκτός πανεπιστημίου. Αναλυτικότερα, όταν ο φοιτητής-χρήστης ενός πανεπιστημίου, ήθελε να βρει κάποιο συμβατικό περιεχόμενο, έπρεπε να πάει στην ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη, να το αναζητήσει, μόνος του ή με τη βοήθεια του βιβλιοθηκονόμου και να το ανακτήσει. Οι περιορισμοί που τίθενται στην συμβατική πρόσβαση, σε σχέση με την ψηφιακή, είναι ότι ο χρήστης έπρεπε να επισκεφθεί το χώρο της βιβλιοθήκης, να βοηθηθεί πιθανόν από το βιβλιοθηκονόμο για την αναζήτηση και έπειτα να προμηθευτεί το περιεχόμενο, που πιθανόν να είχε δανειστεί ή να χρησιμοποιούνταν από κάποιο άλλο χρήστη. Εδώ εντοπίζεται το πρόβλημα της πιθανής μη ύπαρξης πολλαπλών αντίτυπων.

Τα πλεονεκτήματα της ψηφιακής έναντι της συμβατικής πρόσβασης, είναι ότι ο χρήστης δεν χρειάζεται να επισκεφθεί πάντα τη βιβλιοθήκη για να έχει πρόσβαση στο περιεχόμενο. Λόγω της ψηφιακής πρόσβασης μέσω διαδικτύου, ο χρήστης μπορεί και από άλλους χώρους, για παράδειγμα, ειδικούς χώρους του πανεπιστημίου με υπολογιστές κτλ. να έχει πρόσβαση στο ψηφιακό περιεχόμενο. Επίσης, ο φοιτητής μπορεί να έχει απομακρυσμένη πρόσβαση στο περιεχόμενο, απ' οπουδήποτε, εφόσον έχει σύνδεση στο διαδίκτυο.

Βέβαια, υπάρχουν και στο ψηφιακό περιεχόμενο περιπτώσεις όπου ο φοιτητής δεν μπορεί να έχει απομακρυσμένη πρόσβαση και πρέπει να επισκεφθεί τη βιβλιοθήκη. Πρόκειται για περιπτώσεις, όπου το ψηφιακό περιεχόμενο είναι περιορισμένο, λόγω αδειών χρήσης ή λόγω περιορισμών πνευματική ιδιοκτησίας, οι οποίες, κάποιες φορές, περιορίζουν την πρόσβαση μόνο εντός βιβλιοθήκης. Αλλά ακόμα και σε αυτή την περίπτωση όπου η συμβατική πρόσβαση έχει ομοιότητες με την ψηφιακή, υπάρχουν διαφορές που κάνουν την ψηφιακή να υπερέχει. Πρώτο, η ηλεκτρονική αναζήτηση, πολλές φορές, είναι πιο απλή και εύχρηστη, επομένως ο χρήστης πιθανόν να μπορεί να την κάνει μόνος του. Δεύτερο, ο χρήστης ανακτά το ψηφιακό περιεχόμενο κατευθείαν, χωρίς να χρονοτριβεί. Τρίτο και πιο σημαντικό, η πρόσβαση μέσω διαδικτύου, μπορεί να είναι παράλληλη και ταυτόχρονη, κάτι που δεν ισχύει με τη συμβατική πρόσβαση λόγω του περιορισμένου αριθμού αντιτύπων.

Συμπερασματικά, η λειτουργία που επιτελούσε η συμβατική πρόσβαση, έχει μεταφερθεί έμμεσα στην ψηφιακή πρόσβαση αλλά με περισσότερα πλεονεκτήματα (παράλληλη, ταυτόχρονη, απομακρυσμένη κτλ.) απ' ότι πριν. Βέβαια, όπως η συμβατική έτσι και η ψηφιακή πρόσβαση μπορεί να περιορίζεται, αλλά σε λιγότερο βαθμό, όταν υπάρχουν περιορισμοί που αφορούν τη μέθοδο πρόσκτησης (π.χ. άδεια χρήσης), το μέσο διάθεσης, για παράδειγμα CD-ROMS με περιορισμούς στην πρόσβαση ή διαθέσιμα μόνο εντός βιβλιοθήκης, ή τέλος, περιορισμοί που προκύπτουν απ' την πνευματική ιδιοκτησία.

1.2 Πρόσβαση για εξωτερικούς χρήστες

Μια πολιτική της οποίας η λειτουργία αλλάζει χαρακτήρα και διευρύνεται στο ψηφιακό περιεχόμενο, είναι αυτή της πρόσβασης για εξωτερικούς χρήστες. Στο συμβατικό περιεχόμενο, οι εξωτερικοί χρήστες μπορούσαν να έχουν πρόσβαση μόνο εντός της βιβλιοθήκης ή μέσω διαδανεισμού, αν υπήρχε. Ο έντυπος διαδανεισμός ισχύει όμως, μόνο για χρήστες διασυνδεδεμένων βιβλιοθηκών. Επίσης, η λειτουργία του έντυπου διαδανεισμού, μπορεί να είναι πολύπλοκη, χρονοβόρα και χρειάζεται τη μεσολάβηση του βιβλιοθηκονόμου.

Στο ψηφιακό περιεχόμενο, η πρόσβαση για εξωτερικούς χρήστες, γίνεται εντός αλλά και εκτός βιβλιοθήκης. Ακόμα και στην πρόσβαση εντός βιβλιοθήκης, ο εξωτερικός χρήστης έχει περισσότερες δυνατότητες, παράλληλη, ταυτόχρονη και άμεση πρόσβαση κτλ. Από την άλλη μεριά, στις περισσότερες περιπτώσεις, η ψηφιακή πρόσβαση είναι απομακρυσμένη, από οπουδήποτε, άμεση και γρήγορη. Η ψηφιακή απομακρυσμένη, μέσω διαδικτύου, πρόσβαση για εξωτερικούς χρήστες, εισαγάγει μια νέα λειτουργία – νέες δυνατότητες – που δεν ήταν δυνατή στη συμβατική πρόσβαση για εξωτερικούς χρήστες.

Βέβαια, σε ορισμένες περιπτώσεις, όπου το περιεχόμενο είναι προσβάσιμο μόνο για εσωτερικούς χρήστες είτε εντός, είτε και εκτός πανεπιστημίου, συνήθως με τη χρήση κάποιου *κωδικού χρήστη* (user name) και *συνθηματικού* (password) ή γενικότερα με τη χρήση συστημάτων πιστοποίησης, ταυτοποίησης και διαχείρισης ψηφιακών δικαιωμάτων, ο εξωτερικός χρήστης πρέπει πάλι να επισκεφθεί τη βιβλιοθήκη ή να χρησιμοποιήσει το διαδανεισμό, αν υπάρχει. Δηλαδή, υπάρχουν οι ίδιοι περιορισμοί που ίσχυαν και στη συμβατική πρόσβαση για εξωτερικούς χρήστες, αλλά ο διαδανεισμός είναι πλέον ηλεκτρονικός και έτσι είναι λιγότερο πολύπλοκος και χρονοβόρος. Ο διαδανεισμός μπορεί να είναι ηλεκτρονικός ή / και έντυπος, άρα στο ψηφιακό περιεχόμενο μπορεί να συνυπάρχουν οι ψηφιακές και συμβατικές λειτουργίες και πολιτικές.

1.3 Δανεισμός

Ο συμβατικός δανεισμός αφορά κυρίως τους εσωτερικούς χρήστες και λιγότερο ή καθόλου τους εξωτερικούς. Στην ουσία, η λειτουργία που επιτελεί ο συμβατικός δανεισμός καταργείται ή αντιστοιχεί έμμεσα στην ψηφιακή πρόσβαση. Αυτό σημαίνει, ότι ο χρήστης, αν έχει πρόσβαση στο ψηφιακό περιεχόμενο, μπορεί να το δει, να το αποθηκεύσει στον υπολογιστή του, να το εκτυπώσει, να το διανείμει, άρα, δεν υφίσταται η έννοια του δανεισμού, γιατί δεν το δανείζεται προσωρινά, αλλά έχει «δικό» του ψηφιακό αντίγραφο.

Μια βασική διαφορά, μεταξύ συμβατικού δανεισμού και ψηφιακής πρόσβασης, είναι ότι εφόσον το ψηφιακό περιεχόμενο είναι ελεύθερο, δικαίωμα πρόσβασης, «δανεισμού», δεν έχουν μόνο οι εσωτερικοί, όπως στο συμβατικό δανεισμό, αλλά και οι εξωτερικοί χρήστες. Επίσης, οι χρήστες έχουν όλα τα πλεονεκτήματα της ψηφιακής πρόσβασης (άμεση, γρήγορη, απομακρυσμένη κτλ.). Όμως, ένα βασικό μειονέκτημα της ψηφιακής πρόσβασης, είναι ότι όταν παρέχεται ελεύθερα, είναι ανεξέλεγκτη, κάτι που δεν ισχύει στο συμβατικό δανεισμό, όπου ελέγχεται από το βιβλιοθηκονόμο.

Η έμμεση αντιστοίχιση μεταξύ συμβατικού δανεισμού και ψηφιακής πρόσβασης, γίνεται περισσότερο κατανοητή, στις περιπτώσεις που το ψηφιακό περιεχόμενο έχει περιορισμούς. Για παράδειγμα, όταν το ψηφιακό περιεχόμενο είναι διαθέσιμο μόνο εντός βιβλιοθήκης, ο χρήστης πρέπει να επισκεφθεί πάλι τη βιβλιοθήκη, χάνοντας το προνόμιο της απομακρυσμένης πρόσβασης, όπως και στο συμβατικό δανεισμό. Επίσης, σε άλλες περιπτώσεις, μπορεί το ψηφιακό περιεχόμενο να είναι προσβάσιμο εντός και εκτός βιβλιοθήκης, αλλά ο χρήστης να μην έχει τη δυνατότητα αποθήκευσης, εκτύπωσης κτλ.

Τέλος, η βασική διαφορά μεταξύ ψηφιακής πρόσβασης και συμβατικού δανεισμού, είναι ότι η ψηφιακή πρόσβαση άμεση, γρήγορη, απομακρυσμένη, ισχύει για εσωτερικούς και πολλές φορές για εξωτερικούς χρήστες και δεν έχει περιορισμούς λόγω της πιθανής έλλειψης πολλαπλών αντιτύπων.

1.4 Διαδανεισμός

Οι λειτουργίες που επιτελεί ο έντυπος διαδανεισμός στο συμβατικό περιεχόμενο, είτε μεταφέρονται, είτε αλλάζουν, είτε διευρύνονται ή ακόμα και καταργούνται στο ψηφιακό περιεχόμενο. Όταν λέμε ότι μεταφέρονται, εννοούμε, ότι ο έντυπος διαδανεισμός μπορεί να συνυπάρχει μαζί με τον ηλεκτρονικό, ως εναλλακτική μορφή πρόσβασης για εξωτερικούς χρήστες.

Ο διαδανεισμός μπορεί να αλλάζει μέσο και όχι λειτουργία, αλλά η λειτουργία του να διευρύνεται και να εξελίσσεται στην ψηφιακή πολιτική. Δηλαδή, ο συμβατικός διαδανεισμός είναι έντυπος, συνήθως το τεκμήριο είναι φωτοαντίγραφο και ταχυδρομείται σε έντυπη μορφή, ενώ στον ηλεκτρονικό διαδανεισμό, το τεκμήριο είναι ψηφιακό αντίγραφο και μπορεί να σταλεί με ηλεκτρονική αλληλογραφία. Φαινομενικά, η λειτουργία του συμβατικού διαδανεισμού δείχνει να καταργείται, αλλά στην ουσία, αντιστοιχεί έμμεσα ή αλλιώς μεταφέρεται στην ψηφιακή πρόσβαση, και συνάμα, αλλάζει και διευρύνεται. Αφορά όλους

τους εξωτερικούς χρήστες, και όχι μόνο εξωτερικούς χρήστες διασυνδεδεμένων βιβλιοθηκών, μπορεί να είναι γρήγορη, άμεση και απομακρυσμένη, χωρίς να είναι πολύπλοκη και χρονοβόρα.

1.5 Αναπαραγωγή

Η συμβατική αναπαραγωγή που γίνεται με τη διαδικασία της φωτοαντιγραφής και της διανομής τεκμηρίων, αντιστοιχεί στην ψηφιακή αναπαραγωγή, που γίνεται με αναφορά στην *πηγή* (συγγραφέας, πνευματικός ιδιοκτήτης, ιστοσελίδα κτλ.) ή με βάση τον κανόνα της *θεμιτής χρήσης* (fair use). Μια πρώτη βασική διαφορά, είναι ότι η ψηφιακή αναπαραγωγή είναι πιο γρήγορη, άμεση, χωρίς τη μεσολάβηση του βιβλιοθηκονόμου, απομακρυσμένη και μπορεί να είναι ηλεκτρονική (αποθήκευση στο υπολογιστή κτλ.) ή έντυπη (εκτύπωση κτλ.).

Η ψηφιακή αναπαραγωγή συνδέεται άρρηκτα με την απομακρυσμένη, μέσω διαδικτύου, πρόσβαση. Αν ο χρήστης έχει πρόσβαση στο ψηφιακό περιεχόμενο, τότε μπορεί και να το αναπαραγάγει συνήθως, ενώ αν δεν έχει πρόσβαση, τότε πρέπει να βρει άλλους τρόπους, όπως, διαδανεισμός αν υπάρχει, επίσκεψη στη βιβλιοθήκη κτλ. Βέβαια, υπάρχουν και περιπτώσεις, όπου ενώ ο χρήστης έχει πρόσβαση στο περιεχόμενο, το σύστημα δεν τον αφήνει να το αποθηκεύσει ή να το εκτυπώσει, αλλά μόνο να το διαβάσει, οπότε η πρόσβαση διαφοροποιείται από την αναπαραγωγή. Αυτό βέβαια, συμβαίνει και στην περίπτωση της συμβατικής αναπαραγωγής, όταν ο χρήστης δεν μπορεί να κάνει φωτοαντίγραφο, παρά μόνο να κρατήσει σημειώσεις.

Η βασική διαφορά μεταξύ συμβατικής και ψηφιακής αναπαραγωγής, είναι ότι στη συμβατική αναπαραγωγή ο βιβλιοθηκονόμος μπορεί να περιορίσει την έκταση της φωτοαντιγραφής και να επιβάλει περιορισμούς στους τοπικούς χρήστες. Αντίθετα, στην ψηφιακή αναπαραγωγή είναι δύσκολο να επιβληθούν περιορισμοί και είναι στη διακριτική ευχέρεια του χρήστη να σεβαστεί τον κανόνα της *θεμιτής χρήσης* ή να μην προβεί σε ανεξέλεγκτη εμπορική αναπαραγωγή, αναδημοσίευση κτλ.

Ωστόσο, υπάρχουν μηχανισμοί που μπορούν να ελέγξουν την αναπαραγωγή, ακόμα και σε ελεύθερο ψηφιακό περιεχόμενο. Όπως επίσης, υπάρχουν και παραδείγματα σε σχέση με την αντιμετώπιση περιπτώσεων παράνομης, καταχρηστικής αναπαραγωγής και αναδημοσίευσης, που αφορούν στη λήψη κατάλληλων μέτρων για τον εντοπισμό της παράνομης αναπαραγωγής και το συνεντισμό του παραβάτη (Kilbride, 2004). Εντούτοις, λόγω της περιορισμένης δυνατότητας ελέγχου της ψηφιακής αναπαραγωγής, που οφείλεται στη μη ανάπτυξη ή διάχυση των κατάλληλων τεχνικών μέσων ή λόγω του φόβου για παράνομη εμπορική αναπαραγωγή, περιορίζεται όχι μόνο η ψηφιακή αναπαραγωγή, αλλά και η πρόσβαση.

Επίσης, ακόμα και στην ψηφιακή *ιδιωτική αναπαραγωγή* (αναπαραγωγή για ιδιωτική χρήση, όπως για προσωπική μελέτη, έρευνα κτλ.), που συνήθως συναντάται πιο συχνά από την εμπορική, πάλι ο χρήστης έχει τη διακριτική ευχέρεια, να εφαρμόσει ή όχι τον κανόνα της *θεμιτής χρήσης* και να αναφέρει ή όχι την πηγή. Βέβαια, το ίδιο συμβαίνει και στη συμβατική αναπαραγωγή, και μάλιστα εκεί είναι πιο δύσκολο, αν συμβεί, να ανακαλυφθεί ο παραβάτης, ενώ αντίθετα, στην ψηφιακή αναπαραγωγή, λόγω της ηλεκτρονικής δημοσίευσης που χρησιμοποιεί το διαδίκτυο ως μέσο, είναι πιο εύκολο να εντοπιστούν λογοκλοπές κτλ.

Τέλος, όταν υπάρχουν φθαρμένα αντίτυπα, ή μοναδικά πρωτότυπα που φυλάσσονται για λόγους διατήρησης, η συμβατική πρόσβαση και αναπαραγωγή περιορίζεται. Αντίθετα, αν αυτό το περιεχόμενο ψηφιοποιηθεί και διατεθεί ψηφιακά, τότε δεν υπάρχει κανένας περιορισμός στην πρόσβαση και την αναπαραγωγή.

2. Πρακτική αντιστοίχιση και σύγκριση μεταξύ συμβατικών και ψηφιακών πολιτικών

Γίνεται αντιστοίχιση και σύγκριση μεταξύ συμβατικών και ψηφιακών πολιτικών στην πράξη, σε συλλογές δέκα πρωτοπόρων ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών, που είναι παράλληλα

συμβατικές και ψηφιακές. Επιλέξαμε δέκα βιβλιοθήκες γιατί περιέχουν όλες τις εφαρμοζόμενες πολιτικές που συναντάμε στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες. Μερικές απ' τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες που εξετάσαμε είναι: οι *Πανεπιστημιακές Βιβλιοθήκες, του Harvard, του Northwestern, της North Carolina, του Cambridge, του Cornell* κτλ. Από τις συλλογές που εξετάσαμε, παρουσιάζουμε την αντιστοίχιση των πολιτικών σε τέσσερις, λόγω περιορισμών χώρου.

Στον πίνακα 3, δείχνουμε συνοπτικά αυτή την πρακτική αντιστοίχιση. Η πρώτη στήλη, περιέχει τα συντομευμένα ονόματα των συλλογών που παραθέτουμε, οι οποίες είναι: *Felix E. Grant Collection (FEG)* (Washington Research Library Consortium, 1998), *Historic Monograph Collection (HM)* (Cornell University Library, 2002a), *Cornell University Image Collections (IC)* (Cornell University, 2002a) και *Samuel J. May Anti-Slavery Collection (SJMAS)* (Division of Rare and Manuscript Collections, 2002). Η δεύτερη και τρίτη στήλη αφορούν στις συμβατικές πολιτικές. Η δεύτερη στήλη, δείχνει αν υπάρχει η δυνατότητα του δανεισμού για τους εσωτερικούς χρήστες και η τρίτη, αν υπάρχει η δυνατότητα διαδανεισμού, σε έντυπη μορφή, για τους εξωτερικούς χρήστες διασυνδεδεμένων βιβλιοθηκών.

Η τέταρτη, πέμπτη, έκτη και έβδομη στήλη, αφορούν στις ψηφιακές πολιτικές. Η τέταρτη στήλη (*off-campus*), δείχνει την πολιτική πρόσβασης για εσωτερικούς χρήστες εκτός βιβλιοθήκης, η πέμπτη στήλη (*offsite*), δείχνει την πολιτική πρόσβασης για εξωτερικούς χρήστες εκτός βιβλιοθήκης. Η έκτη στήλη, δείχνει αν παρέχεται η δυνατότητα ιδιωτικής αναπαραγωγής, σε εσωτερικούς και εξωτερικούς χρήστες, εφόσον έχουν πρόσβαση, και η έβδομη, δηλώνει, ότι για οποιαδήποτε *άλλη χρήση*, όπως, εμπορική αναπαραγωγή κτλ., χρειάζεται πληρωμή στον *πνευματικό ιδιοκτήτη* [βιβλιοθήκη ή / και *άλλοι ιδιοκτήτες* όπως ιδιώτες, οργανισμοί (π.χ. εκδότες)].

Πίνακας 3: Παραδείγματα αντιστοίχισης συμβατικών και ψηφιακών πολιτικών

Συλλογή	Συμβατικές πολιτικές		Ψηφιακές πολιτικές			
	Δανεισμός	ILL	Off-campus	Offsite	Ιδιωτική αναπαραγωγή	Άλλη χρήση
FEG	Όχι	Όχι	Όχι	Όχι	Ναι	Με πληρωμή
HM	Ναι	Ναι	Μερική	Μερική	Θεμιτή χρήση	Με πληρωμή
IC	Όχι	Όχι	Ναι	Μερική	Θεμιτή χρήση	Με πληρωμή
SJMAS	Ναι	Ναι	Ναι	Ναι	Θεμιτή χρήση	Με πληρωμή

Αντιστοιχώντας και συγκρίνοντας τις συμβατικές με τις ψηφιακές πολιτικές προκύπτουν τα ακόλουθα συμπεράσματα. Στις συμβατικές αλλά και στις ψηφιακές πολιτικές, η πρόσβαση είναι πάντοτε ελεύθερη για εσωτερικούς και εξωτερικούς χρήστες εντός βιβλιοθήκης, απλά στην ψηφιακή πρόσβαση αλλάζει το μέσο (π.χ. διαδίκτυο, ηλεκτρονικός υπολογιστής). Στις συμβατικές πολιτικές, η ιδιωτική αναπαραγωγή επιτρέπεται, στις περισσότερες περιπτώσεις, με τη μέθοδο της φωτοαντιγραφής αλλά με πληρωμή. Αντίθετα, δεν επιτρέπεται καθόλου στις συλλογές που έχουν εικόνες (π.χ. IC) (Cornell University, 2002b) και ήχο (π.χ. FEG) (LRD/UDC, 1998a, 1998b, 1998c), όπως επίσης, δεν επιτρέπεται ο δανεισμός και ο διαδανεισμός. Επίσης, οποιαδήποτε *άλλη χρήση*, όπως εμπορική αναπαραγωγή κτλ., απαγορεύεται και ελέγχεται πλήρως από το βιβλιοθηκονόμο.

Ο συμβατικός δανεισμός, που αφορά τους εσωτερικούς χρήστες, αντικαθιστάται με την ψηφιακή πρόσβαση για εσωτερικούς χρήστες εντός αλλά και εκτός βιβλιοθήκης, δίνοντας μια νέα δυνατότητα στους εσωτερικούς χρήστες, αυτή της απομακρυσμένης πρόσβασης. Επίσης, η ψηφιακή πρόσβαση, είναι πιο ελεύθερη από το συμβατικό δανεισμό, διότι στις περιπτώσεις που ο συμβατικός δανεισμός απαγορεύεται, ο χρήστης έχει πλέον τη δυνατότητα να έχει ψηφιακή πρόσβαση, είτε εντός (π.χ. FEG, IC), είτε επιπλέον και εκτός βιβλιοθήκης (π.χ. IC) (ο.π., 2002b). Βέβαια, υπάρχουν και περιπτώσεις (π.χ. HM), όπου ενώ ο συμβατικός

δανεισμός επιτρέπεται, η ψηφιακή πρόσβαση για εσωτερικούς χρήστες εκτός βιβλιοθήκης είναι μερική (Cornell University Library, 2002b, 2003).

Ο συμβατικός διαδανεισμός αντιστοιχεί στην ψηφιακή πρόσβαση για εξωτερικούς χρήστες εκτός βιβλιοθήκης. Η ψηφιακή πρόσβαση για εξωτερικούς χρήστες εκτός βιβλιοθήκης, είναι πιο ελεύθερη από το διαδανεισμό, γιατί αφορά, συνήθως, όλους τους εξωτερικούς χρήστες και όχι μόνο τους χρήστες διασυνδεδεμένων βιβλιοθηκών. Ακόμα και όταν ο συμβατικός διαδανεισμός απαγορεύεται (π.χ. IC), η ψηφιακή απομακρυσμένη πρόσβαση για εξωτερικούς χρήστες επιτρέπεται μερικώς, άρα οι εξωτερικοί χρήστες είναι περισσότερο επωφελημένοι. Ωστόσο, υπάρχουν ομοιότητες στις δύο καταστάσεις [π.χ. FEG (LRD/UDC, 1998a, 1998b, 1998c), HM (ο.π., 2002b, 2003)]. Όσον αφορά την ιδιωτική αναπαραγωγή, η ψηφιακή βλέπουμε ότι πλεονεκτεί έναντι της συμβατικής – απομακρυσμένη, πιο εύχρηστη από τη διαδικασία της φωτοαντιγραφής και κυρίως χωρίς χρέωση.

3. Μοντέλο πολιτικών: κανόνες και εξαιρέσεις

Εξάγονται κάποιοι γενικευμένοι κανόνες, μοντέλο πολιτικών, για το ποιοι παράγοντες οδηγούν σε συγκεκριμένες πολιτικές. Η κοινή πρακτική δείχνει ότι η πρόσβαση για τους *εσωτερικούς χρήστες εντός βιβλιοθήκης ή πανεπιστημίου* είναι πάντα ελεύθερη, εντός βιβλιοθήκης ή πανεπιστημίου, ανεξάρτητα από την πνευματική ιδιοκτησία και τον τύπο δημιουργίας του περιεχομένου. Επίσης, όταν υπάρχουν αβεβαιότητες για τα πνευματικά δικαιώματα και ανεξάρτητα από τον τύπο δημιουργίας του περιεχομένου, κοινή λύση είναι η αναπαραγωγή (ιδιωτική και εμπορική) να κρίνεται ανά περίπτωση.

Παρουσιάζουμε το μοντέλο πολιτικών, που περιέχει κανόνες για το ψηφιοποιημένο (Σχήμα 1) και το γεννημένο ψηφιακά (Σχήμα 2) περιεχόμενο χωριστά. Οι κανόνες αναφέρονται στις κοινές πρακτικές, που η πλειοψηφία των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών ακολουθεί και χρησιμοποιεί. Διαχωρίζουμε τους κανόνες, χρησιμοποιώντας κυρίως, τον παράγοντα της πνευματικής ιδιοκτησίας. Επίσης, παρουσιάζουμε τις εξαιρέσεις των κανόνων που συμπληρώνουν το μοντέλο πολιτικών.

Στα δύο σχήματα που παρουσιάζονται παρακάτω, τα χοντρά βέλη δείχνουν τον πιο κοινό κανόνα, οι τελείες δείχνουν τις πολιτικές πρόσβασης και οι παύλες τις πολιτικές ιδιωτικής και εμπορικής αναπαραγωγής. Τα σχήματα οργανώνονται σε τρία επίπεδα. Το πρώτο, περιέχει τον τύπο δημιουργίας και τις μεθόδους πρόσκτησης του περιεχομένου, οδηγεί στο δεύτερο, που απεικονίζει την πνευματική ιδιοκτησία, και το οποίο τελικά, οδηγεί στο τρίτο, που απεικονίζει τις πολιτικές πρόσβασης και αναπαραγωγής, δείχνοντας πως οι *παράγοντες* (τύπος δημιουργίας περιεχομένου, τύπος περιεχομένου, μέθοδος πρόσκτησης και πνευματική ιδιοκτησία), επηρεάζουν τις *πολιτικές* (πρόσβαση, αναπαραγωγή).

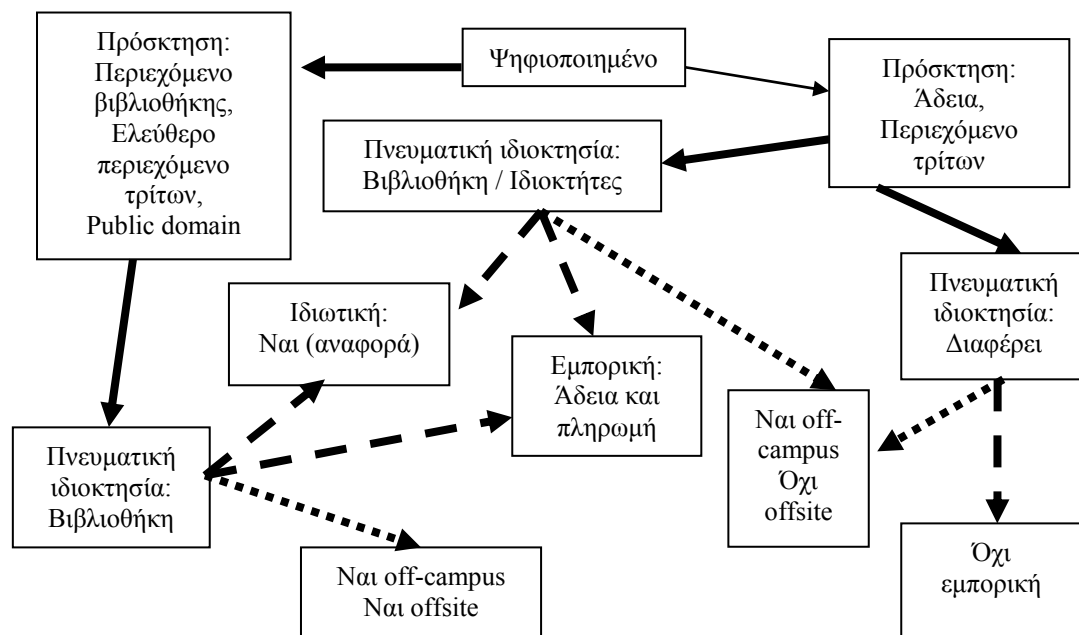
3.1 Μοντέλο πολιτικών για το ψηφιοποιημένο περιεχόμενο

Οι περισσότερες βιβλιοθήκες έχουν αποφασίσει να ψηφιοποιούν το δικό τους περιεχόμενο στο οποίο έχουν τα πνευματικά δικαιώματα. Η κοινή πρακτική, δείχνει ότι οι βιβλιοθήκες κρατούν τα πνευματικά δικαιώματα για τις ψηφιοποιημένες εκδόσεις του συμβατικού ελεύθερου περιεχομένου τρίτων και του *δημόσιου ελεύθερου* (public domain) περιεχομένου, όπου κανένας δεν έχει – δηλαδή τα πνευματικά δικαιώματα έχουν λήξει – ή δεν απαιτεί δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας. Λογική επιλογή είναι για τις βιβλιοθήκες να παρέχουν το δικό τους ψηφιοποιημένο περιεχόμενο, στο οποίο έχουν τα πνευματικά δικαιώματα, με ελεύθερη πρόσβαση για εσωτερικούς εντός και εκτός πανεπιστημίου και εξωτερικούς χρήστες, να επιτρέπουν την ιδιωτική αναπαραγωγή με αναφορά στην πηγή και να απαιτούν γραπτή άδεια και πληρωμή για την εμπορική αναπαραγωγή (Kouliouris, 2005: 363).

Όταν η πνευματική ιδιοκτησία διαφέρει (βιβλιοθήκες και άλλοι ιδιοκτήτες, άλλοι ιδιοκτήτες μόνο, διαφέρει ανά τεκμήριο) – σε ψηφιοποιημένο περιεχόμενο που έχει αποκτηθεί με άδεια χρήσης ή σε περιεχόμενο τρίτων μη ελεύθερο, που έχει περιορισμούς πνευματικών

δικαιωμάτων, κοινή προσέγγιση είναι η παροχή ελεύθερης πρόσβασης για εσωτερικούς χρήστες και η απαγόρευση της πρόσβασης για εξωτερικούς χρήστες. Η ιδιωτική και εμπορική αναπαραγωγή πρέπει να επιτρέπεται μόνο στους εσωτερικούς χρήστες (όπως η πρόσβαση), με αναφορά στην πηγή, και με γραπτή άδεια και πληρωμή στον ιδιοκτήτη (βιβλιοθήκη ή / και άλλοι ιδιοκτήτες) αντίστοιχα. Μια άλλη συχνά χρησιμοποιούμενη πρακτική, είναι η απαγόρευση της εμπορικής αναπαραγωγής, η οποία χρησιμοποιείται πολύ συχνά, όταν η πνευματική ιδιοκτησία διαφέρει ανά τεκμήριο. Το ψηφιοποιημένο περιεχόμενο, δεν αποκτιέται συχνά με άδεια χρήσης ή από τρίτους, αλλά όταν αυτό συμβαίνει, το μοντέλο πολιτικών και οι κανόνες εφαρμόζονται στις πολιτικές πρόσβασης και αναπαραγωγής (Koulouris, 2005: 363-364).

Σχήμα 1. Μοντέλο πολιτικών για το ψηφιοποιημένο περιεχόμενο (τελείες: πολιτικές πρόσβασης, παύλες: πολιτικές αναπαραγωγής)

Στο μοντέλο που παρουσιάστηκε, υπάρχουν κάποιες εξαιρέσεις των κανόνων. Οι εξαιρέσεις μπορεί να εφαρμόζονται σε τρεις περιπτώσεις. Πρώτο, όταν οι βιβλιοθήκες έχουν ή διαχειρίζονται τα πνευματικά δικαιώματα, για τις ψηφιοποιημένες εκδόσεις του συμβατικού ελεύθερου περιεχομένου τρίτων και του public domain περιεχομένου. Σ' αυτή την περίπτωση, είναι δυνατό να δίνουν ελεύθερη πρόσβαση για εσωτερικούς χρήστες, να απαγορεύουν την πρόσβαση για εξωτερικούς χρήστες, να εφαρμόζουν τον κανόνα της θεμιτής χρήσης για την ιδιωτική αναπαραγωγή και να εξετάζουν την εμπορική αναπαραγωγή ανά περίπτωση (Koulouris, 2005: 364).

Δεύτερο, όταν οι βιβλιοθήκες και άλλοι ιδιοκτήτες, μοιράζονται τα πνευματικά δικαιώματα του ψηφιοποιημένου ελεύθερου περιεχομένου τρίτων, η πρόσβαση μπορεί να απαγορεύεται κυρίως, ή να επιτρέπεται μόνο για εσωτερικούς χρήστες και να είναι περιορισμένη (μερική) για εξωτερικούς χρήστες. Ο κανόνας της θεμιτής χρήσης μπορεί να εφαρμόζεται για την ιδιωτική αναπαραγωγή και για την εμπορική, ο βασικός κανόνας της γραπτής άδειας και πληρωμής στους ιδιοκτήτες (βιβλιοθήκη ή / και άλλοι ιδιοκτήτες) ακολουθείται (ο.π., 364).

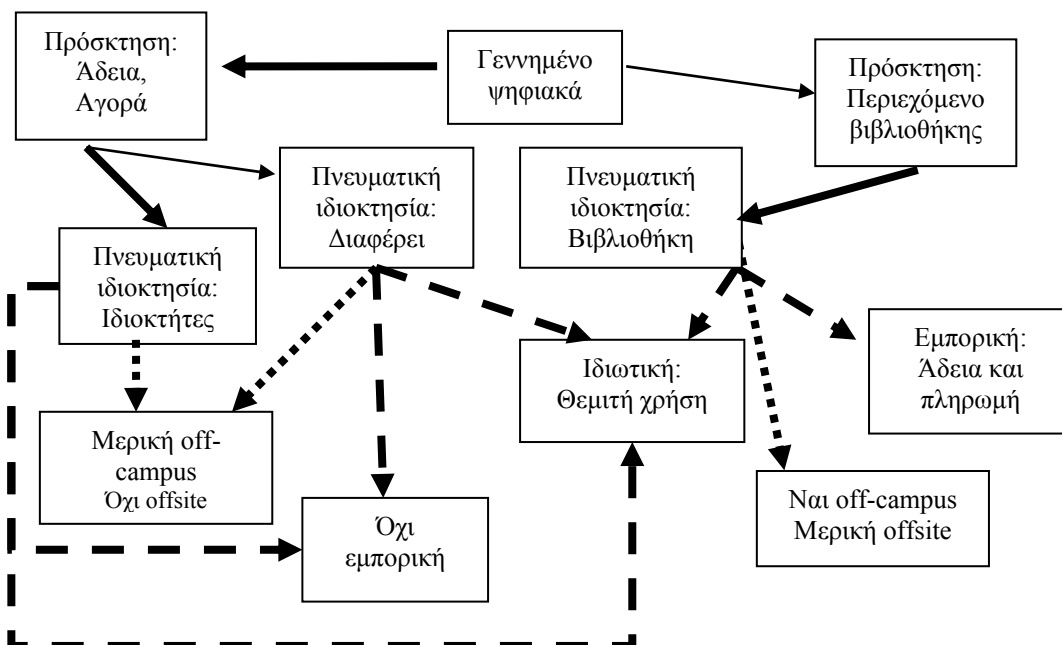
Τέλος, όταν η πνευματική ιδιοκτησία διαφέρει ανά τεκμήριο, το οποίο συναντάται κυρίως σε περιεχόμενο με άδεια χρήσης, η πρόσβαση μπορεί να παρέχεται σε όλους τους χρήστες, η ιδιωτική αναπαραγωγή μπορεί να ακολουθεί τον κανόνα της θεμιτής χρήσης, αλλά η εμπορική ακολουθεί τον κανόνα της απαγόρευσης (ο.π., 364).

3.2 Μοντέλο πολιτικών για το γεννημένο ψηφιακά περιεχόμενο

Οι περισσότερες βιβλιοθήκες αποκτούν το γεννημένο ψηφιακά περιεχόμενο μέσω αδειών χρήσης ή / και αγοράς από οργανισμούς (π.χ. εκδότες) και ιδιώτες. Οι περισσότερες βιβλιοθήκες έχουν αποφασίσει να αποκτούν γεννημένο ψηφιακά περιεχόμενο μέσω αδειών χρήσης, μόνο όταν είναι υπεύθυνες για τον έλεγχο και τη χρήση του. Η κοινή πρακτική, δείχνει ότι κυρίως άλλοι ιδιοκτήτες έχουν τα πνευματικά δικαιώματα του περιεχομένου που έχει αποκτηθεί μέσω αδειών χρήσης. Λογική επιλογή θα ήταν για τις βιβλιοθήκες, να παρέχουν το δικό τους γεννημένο ψηφιακά περιεχόμενο, στο οποίο έχουν τα πνευματικά δικαιώματα, με ελεύθερη πρόσβαση για εσωτερικούς και με μερική πρόσβαση για εξωτερικούς χρήστες, να επιτρέπουν την ιδιωτική αναπαραγωγή με τον κανόνα της θεμιτής χρήσης και να απαιτούν γραπτή άδεια και πληρωμή για την εμπορική αναπαραγωγή (Koulouris, 2005: 364-365).

Όταν υπάρχουν περιορισμοί λόγω των αδειών χρήσης και η πνευματική ιδιοκτησία διαφέρει (βιβλιοθήκες και άλλοι ιδιοκτήτες, άλλοι ιδιοκτήτες μόνο, διαφέρει ανά τεκμήριο), κοινή προσέγγιση είναι η παροχή, ελεύθερης πρόσβασης για εσωτερικούς χρήστες εντός βιβλιοθήκης ή πανεπιστημίου, μερικής πρόσβασης για εσωτερικούς χρήστες εκτός πανεπιστημίου και η απαγόρευση της πρόσβασης για εξωτερικούς χρήστες. Η κοινή πρακτική δείχνει ότι η ιδιωτική αναπαραγωγή είναι ελεύθερη με αναφορά στην πηγή ή παρέχεται ελεύθερα με τον κανόνα της θεμιτής χρήσης και η εμπορική αναπαραγωγή απαγορεύεται. Το μοντέλο και οι κανόνες εφαρμόζονται επίσης, όταν οι βιβλιοθήκες αποκτούν γεννημένο ψηφιακά περιεχόμενο μέσα από *εθελοντική κατάθεση* (voluntary deposit) – κάτι το οποίο συμβαίνει σπάνια – και τα πνευματικά δικαιώματα ανήκουν σε άλλους ιδιοκτήτες (Koulouris, 2005: 365).

Σχήμα 2. Μοντέλο πολιτικών για το γεννημένο ψηφιακά υλικό (τελείες: πολιτικές πρόσβασης παύλες: πολιτικές αναπαραγωγής)

Στο μοντέλο που παρουσιάστηκε, υπάρχουν κάποιες εξαιρέσεις των κανόνων. Οι εξαιρέσεις μπορεί να εφαρμόζονται σε τρεις περιπτώσεις. Πρώτο, όταν οι βιβλιοθήκες δημιουργούν το δικό τους γεννημένο ψηφιακά περιεχόμενο, στο οποίο έχουν τα πνευματικά δικαιώματα, η μόνη εξαίρεση-διαφορά είναι στην πρόσβαση. Αντί να παρέχουν ελεύθερη πρόσβαση για

εσωτερικούς και μερική πρόσβαση για εξωτερικούς χρήστες, παρέχουν ελεύθερη πρόσβαση για εσωτερικούς, αλλά απαγορεύουν την πρόσβαση στους εξωτερικούς χρήστες (ο.π., 365).

Δεύτερο, όταν οι βιβλιοθήκες και άλλοι ιδιοκτήτες μοιράζονται τα πνευματικά δικαιώματα του μέσω αδειών χρήσης ή αγορασμένου περιεχομένου, που αποτελεί μια εναλλακτική προσέγγιση του βασικού κανόνα ότι άλλοι ιδιοκτήτες έχουν τα πνευματικά δικαιώματα, οι εξαιρέσεις αφορούν την ιδιωτική και εμπορική αναπαραγωγή. Η πρόσβαση ακολουθεί τον κανόνα: ελεύθερη για εσωτερικούς χρήστες εντός βιβλιοθήκης ή πανεπιστημίου, μερική για εσωτερικούς χρήστες εκτός πανεπιστημίου και καθόλου για εξωτερικούς χρήστες. Η ιδιωτική αναπαραγωγή επιτρέπεται μερικές φορές, με αναφορά στην πηγή και η εμπορική, με γραπτή άδεια και πληρωμή στους ιδιοκτήτες, όποιοι κι αν είναι, βιβλιοθήκες ή /και άλλοι ιδιοκτήτες. Μια άλλη εναλλακτική λογική επιλογή, είναι η εξέταση της ιδιωτικής και εμπορικής αναπαραγωγής ανά περίπτωση. Δηλαδή, η ιδιωτική και εμπορική αναπαραγωγή να κρίνεται και να αποφασίζεται ανά περίπτωση (ο.π., 365).

Τέλος, όταν η πνευματική ιδιοκτησία διαφέρει ανά τεκμήριο, οι εξαιρέσεις αφορούν την πρόσβαση. Αντί να ακολουθηθεί ο κανόνας της ελεύθερης πρόσβασης για εσωτερικούς χρήστες εντός βιβλιοθήκης ή πανεπιστημίου, μερικής πρόσβασης για εσωτερικούς χρήστες εκτός πανεπιστημίου και καθόλου πρόσβασης για εξωτερικούς χρήστες, οι βιβλιοθήκες μπορεί να παρέχουν ελεύθερη πρόσβαση για όλους, ή ελεύθερη για εσωτερικούς και μερική για εξωτερικούς χρήστες. Η ιδιωτική και εμπορική αναπαραγωγή, ακολουθεί αντίστοιχα τους κανόνες, της θεμιτής χρήσης και της απαγόρευσης (ο.π., 365).

4. Συμπεράσματα

Ανακαλύψαμε και διαπιστώσαμε ότι οι συμβατικές πολιτικές αντιστοιχούν έμμεσα στις ψηφιακές. Αποδείξαμε, ότι κάποιες συμβατικές λειτουργίες και πολιτικές μεταφέρονται στο ψηφιακό περιεχόμενο, όπως η πρόσβαση για εσωτερικούς και εξωτερικούς χρήστες εντός βιβλιοθήκης, αλλά με αλλαγή του μέσου (διαδίκτυο, ηλεκτρονικός υπολογιστής). Επίσης, λόγω της αλλαγής του μέσου, η ψηφιακή πρόσβαση είναι άμεση, παράλληλη, ταυτόχρονη και χωρίς τη μεσολάβηση του βιβλιοθηκονόμου.

Αποδείξαμε επίσης, ότι κάποιες συμβατικές λειτουργίες και πολιτικές καταργούνται ή καλύτερα μεταλλάσσονται και διευρύνονται στο ψηφιακό περιεχόμενο. Για παράδειγμα, ο δανεισμός, ο οποίος αντικαθιστάται από την ψηφιακή πρόσβαση για εσωτερικούς χρήστες εντός, αλλά και εκτός βιβλιοθήκης. Επίσης, κάποιες άλλες συμβατικές λειτουργίες και πολιτικές, αντικαθίστανται και διευρύνονται. Για παράδειγμα, ο έντυπος διαδανεισμός αντικαθιστάται με την ψηφιακή πρόσβαση για εξωτερικούς χρήστες και διευρύνεται γιατί δεν αφορά μόνο συγκεκριμένους εξωτερικούς χρήστες διασυνδεδεμένων βιβλιοθηκών. Άλλες πολιτικές αλλάζουν μέσο ή συνυπάρχουν με τις ψηφιακές. Για παράδειγμα, ο έντυπος διαδανεισμός, ως μέσο πρόσβασης για εξωτερικούς χρήστες, μπορεί να μεταλλάσσεται σε ηλεκτρονικό ή να συνυπάρχει μαζί με τον ηλεκτρονικό.

Γενικά, οι πολιτικές γίνονται πιο ελεύθερες στο ψηφιακό περιεχόμενο, για παράδειγμα η ιδιωτική αναπαραγωγή, η οποία παρέχεται, τις περισσότερες φορές σε όλους τους χρήστες, χωρίς χρέωση, ενώ αντίθετα στο συμβατικό περιεχόμενο παρέχεται πάντοτε με χρέωση. Βέβαια, οι ψηφιακές πολιτικές μπορεί να περιοριστούν, όπως και οι συμβατικές, όταν υπάρχουν περιορισμοί που προκύπτουν από τη μέθοδο πρόσκτησης ή την πνευματική ιδιοκτησία. Τέλος, μερικές φορές, οι περιορισμοί των ψηφιακών πολιτικών μπορεί να είναι μεγαλύτεροι, απ' ότι στις συμβατικές, γιατί πλέον διαδικασίες, όπως η αναπαραγωγή κτλ, δεν ελέγχονται από το βιβλιοθηκονόμο, αλλά από το σύστημα και δεν έχουν διαδοθεί οι κατάλληλοι μηχανισμοί που θα λύσουν το πρόβλημα, ή υπάρχει έλλειψη βούλησης στην εφαρμογή πολιτικών, ή υπάρχουν φόβοι οι οποίοι δεν είναι ρεαλιστικοί και πραγματικοί πολλές φορές ή δεν υπάρχει εμπιστοσύνη στο χρήστη.

Βιβλιογραφία

Cornell University Library, (2002a) “Cornell University Library Historical Monographs” [τεκμήριο www, URL: <http://historical.library.cornell.edu/cdl/>, ημερομηνία πρόσβασης: 1.9.2005].

Cornell University Library, (2002b) “Cornell University Library Historical Monographs: about” [τεκμήριο www, URL: <http://historical.library.cornell.edu/cdl/about.html>, ημερομηνία πρόσβασης: 1.9.2005].

Cornell University Library, (2003) “Guidelines for Using Text and Images from Cornell Digital Library Collections [τεκμήριο www, URL: <http://cdl.library.cornell.edu/guidelines.html>, ημερομηνία πρόσβασης: 1.9.2005].

Cornell University, (2002a) “Cornell University Image Collections” [τεκμήριο www, URL: <http://insight.library.cornell.edu/>, ημερομηνία πρόσβασης: 1.9.2005].

Cornell University, (2002b) “Cornell University Image Collections: terms and conditions” [τεκμήριο www, URL: <http://insight.library.cornell.edu/terms1.htm>, ημερομηνία πρόσβασης: 1.9.2005].

Division of Rare and Manuscript Collections, Cornell University Library (2002) “Samuel J. May Anti-Slavery Collection: Notice Warning Concerning Copyright Restrictions” [τεκμήριο www, URL: <http://www.library.cornell.edu/mayantislavery/permissions.htm>, ημερομηνία πρόσβασης: 1.9.2005].

Kilbride, W., (2004) “Copyright and Intellectual Property Rights: a Case Study from the Web Face” [τεκμήριο www, URL: <http://ahds.ac.uk/creating/case-studies/protecting-rights/index.htm>, ημερομηνία πρόσβασης: 1.9.2005].

Koulouris, A., Kapidakis, S., (2005) “Policy Model for University Digital Collections”, *Proceedings of the 9th European Conference on Research and Advanced Technology for Digital Libraries (ECDL 2005)*, Vienna, Austria, 18-23 September 2005, and *Lectures Notes in Computer Science (LNCS)*, vol. 3652, pp. 356-367, Berlin: Springer, 2005.

LRD/UDC, (1998a) “Felix. E. Grant Jazz Archives” [τεκμήριο www, URL: <http://www.lrdudc.wrlc.org/index.html>, ημερομηνία πρόσβασης: 1.9.2005].

LRD/UDC, (1998b) “Felix. E. Grant Jazz Archives: about the archives” [τεκμήριο www, URL: http://www.lrdudc.wrlc.org/About_the_archives.html, ημερομηνία πρόσβασης: 1.9.2005].

LRD/UDC, (1998c) “Felix. E. Grant Jazz Archives: guidelines for access” [τεκμήριο www, URL: http://www.lrdudc.wrlc.org/Guidelines_for_access.html, ημερομηνία πρόσβασης: 1.9.2005].

Washington Research Library Consortium, (1998) “Felix E. Grant Collection” [τεκμήριο www, URL: <http://www.aladin.wrlc.org/gsd/collect/grant/grant.shtml>, ημερομηνία πρόσβασης: 1.9.2005].

Περίληψη

Οι βιβλιοθήκες είναι σε μια μεταβατική περίοδο από το συμβατικό στο ψηφιακό περιεχόμενο και δεν έχουν ακόμα αναπτύξει κοινές πολιτικές για το ψηφιακό περιεχόμενο. Αυτό εμποδίζει τη συνεργασία και διαλειτουργικότητα των βιβλιοθηκών, περιορίζοντας τη χρησιμότητα των υπηρεσιών τους. Οι συμβατικές πολιτικές δεν αντιστοιχούν άμεσα, αλλά έμμεσα, στις ψηφιακές και έχουν διαφορές που οφείλονται κυρίως στις ιδιότητες, εύκολης αντιγραφής και αναπαραγωγής, του ψηφιακού περιεχομένου.

Εξετάζουμε τη λειτουργική διασύνδεση των συμβατικών και ψηφιακών πολιτικών πρόσβασης, αναπαραγωγής, δανεισμού, διαδανεισμού κτλ. Αντιστοιχούμε και συγκρίνουμε τις συμβατικές και ψηφιακές πολιτικές των συλλογών δέκα πρωτοπορών ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών παγκοσμίως, καταδεικνύοντας τις ομοιότητες, διαφορές, πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα τους. Για τη σύγκριση αυτή, χρησιμοποιούμε συλλογές που είναι παράλληλα

συμβατικές και ψηφιακές. Απαντούμε στα ερωτήματα, αν οι ψηφιακές πολιτικές αποτελούν μετάλλαξη των συμβατικών ή νέα κατάσταση, αν είναι πιο ελεύθερες ή περιορίζονται, όπως οι συμβατικές, από παράγοντες, όπως, η πνευματική ιδιοκτησία κτλ.

Τέλος, προτείνουμε ένα μοντέλο πολιτικών πρόσβασης, αναπαραγωγής και χρήσης του ψηφιακού περιεχομένου των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών, σε σχέση με παράγοντες, όπως, ο τύπος περιεχομένου, η μέθοδος πρόσκτησης, η πνευματική ιδιοκτησία κτλ.. Το μοντέλο, ενσωματώνει ήδη υπάρχουσες πρακτικές, αλλά και καινούργιες πολιτικές, που δεν έχουν εφαρμοστεί, και μπορούν να δώσουν λύσεις στα προβλήματα διαχείρισης της ψηφιακής πληροφορίας και γνώσης.

Abstract

Libraries are in a transition period from conventional to digital formats and have not yet developed common policies for the digital content. This prevents cooperation and interoperability in libraries, restricting the usefulness of their services. Conventional policies do not map directly, but indirectly, onto digital ones with differences primarily due to the easy duplication properties of the digital content.

We examine the functional linkage on conventional and digital policies of access, reproduction, library loan, inter-library loan etc. We map and compare the conventional to digital policies on the collections of ten leading academic libraries worldwide, showing their similarities, differences, advantages and disadvantages. For this comparison, we use collections that are conventional and digital in parallel. We answer questions, such as, if the digital policies are transformation of conventional ones or they are new cases, if they are more liberal than conventional or restricted, as the conventional, due to factors, such as, intellectual property etc.

Finally, we propose a policy model of access, reproduction and use for the digital content of academic libraries, according to factors, such as, the content creation type, acquisition method, intellectual property etc. The model, integrates already implemented practices, but also new policies that have not been implemented so far, and can offer solutions to management of digital information and knowledge.

Η παρούσα εργασία χρηματοδοτήθηκε από το πρόγραμμα ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ που συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και Εθνικούς Πόρους.